

ОЦІНКА ВИЯВЛЕНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПЕРЕВАГ ЕКСПОРТУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ ДО ЄС

ASSESSMENT OF THE REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGES OF UKRAINE'S TOURISM SERVICES EXPORT TO THE EU

У статті оцінюється рівень виявлених порівняльних переваг країн Європейського Союзу відносно експорту туристичних послуг України за десятирічний період. Підприємство у сфері подорожей та туризму є важливим сегментом ринкової економіки багатьох країн світу та чинником інтернаціоналізації господарського життя. У зв'язку із цим здобуття конкурентних переваг у міжнародному туризмі є пріоритетним завданням не лише для суб'єктів мікрорівня, а й для окремо взятих регіонів та країни у цілому. Для формування «дорожньої карти» реалізації даного завдання оцінка сучасних реалій є вихідною передумовою. За рівнем конкурентних переваг на основі індексу Баласса країни ЄС розподілені по групах, для яких визначено пріоритетні напрями туризму. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для обґрунтування програм міжнародного співробітництва, а також для розроблення стратегій розвитку туристичної сфери на регіональному та національному рівнях.

Ключові слова: міжнародний туризм, конкурентні переваги, порівняльний аналіз, експорт, індекс Баласса.

В статті проводиться оцінка виявлених порівняльних переваг країн Європейського Союзу відносно експорту туристичних послуг України на десятирічний період. Підприємство у сфері подорожей та туризму є важливим сегментом ринкової економіки багатьох країн світу та чинником інтернаціоналізації господарського життя. У зв'язку із цим здобуття конкурентних переваг у міжнародному туризмі є пріоритетним завданням не лише для суб'єктів мікрорівня, а й для окремо взятих регіонів та країни у цілому. Для формування «дорожньої карти» реалізації даного завдання оцінка сучасних реалій є вихідною передумовою. За рівнем конкурентних переваг на основі індексу Баласса країни ЄС розподілені по групах, для яких визначено пріоритетні напрями туризму. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для обґрунтування програм міжнародного співробітництва, а також для розроблення стратегій розвитку туристичної сфери на регіональному та національному рівнях.

Ключевые слова: международный туризм, конкурентные преимущества, сравнительный анализ, экспорт, индекс Баласса.

лейского Союза относительно экспорта туристических услуг Украины на протяжении десятилетнего периода. Предпринимательство в сфере путешествий и туризма является важным сегментом рыночной экономики многих стран мира и фактором интернационализации хозяйственной жизни. В связи с этим получение конкурентных преимуществ в международном туризме является приоритетной задачей не только для субъектов микроуровня, но и для отдельно взятых регионов и страны в целом. Для формирования «дорожной карты» реализации данной задачи оценка современных реалий является исходной предпосылкой. По уровню конкурентных преимуществ на основе индекса Баласса страны ЕС распределены по группам, для которых определены приоритетные направления туризма. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования для обоснования программ международного сотрудничества, а также для разработки стратегий развития туристической сферы на региональном и национальном уровнях.

Ключевые слова: международный туризм, конкурентные преимущества, сравнительный анализ, экспорт, индекс Баласса.

УДК 303.094.5/.446:338.44-44(4+477)

<https://doi.org/10.32843/bses.62-4>

Почерніна Н.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри бізнес-консалтинг
та міжнародного туризму
Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

Pochernina Natalya

Dmytro Motornyi Tavria State
Agrotechnological University

The revival problem of travel and tourism sphere after the devastating consequences of the pandemic has become very urgent for those countries where tourism is an important source of national income and an activity that creates jobs. Tourism stimulates the development of small and medium-sized businesses, has significant potential for a creative economy, quickly recoups costs, has a significant environmental effect, has a high level of implementation of the principle of social inclusion, including the use of the labor of women and youth. Ukraine in the Development Strategy until 2030 declared the goal of ensuring the development of tourism as one of the drivers of the socio-cultural and economic development of the regions. Important tasks for the implementation of this goal are the quantitative increase in tourist flows and increasing their competitiveness. Assessment of modern realities is the initial prerequisite for the formation of a roadmap for the implementation of these tasks. This is important for both domestic and international tourism. Achieving sustainable competitive advantages in the export of tourism services is a strategic goal of Ukraine. Her commitment to the European vector of development influenced the choice of the object of research. Such an object is the tourist flows from Ukraine to the EU. The subject of the research is the assessment of the comparative advantages of the export of tourist services in Ukraine. The Balassa index for a ten-year period was used in the calculation methodology. The purpose of this article is a comparative analysis of the countries of the European Union in terms of the revealed comparative advantages of the export of tourist services in Ukraine. The obtained results made it possible to distribute the EU countries into groups for which specific directions of stimulating the export of tourist services in Ukraine were determined. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their use to substantiate programs of international cooperation at the regional and national levels, as well as to develop strategies for the development of the tourism sector at the metho and macro levels.

Key words: international tourism, competitive advantages, comparative analysis, export, Balassa index.

Постановка проблеми. Серед видів діяльності, які суттєво постраждали від пандемії, сфера подорожей та туризму (Т&Т) займає провідне місце, тому пошук «точок опори» для відновлення галузі є актуальним питанням. Для міжнародного туризму однією з таких «точок опори» можна вважати довгострокове співробітництво між країнами-партнерами, для яких обмін туристичними потоками став важливим чинником соціально-економічного розвитку. Вибраний Україною європейський вектор розвитку зумовлює пріоритетність співробітництва з країнами Європейського Союзу в контексті збереження усталених контактів у туристичному бізнесі та взаємовигідної співпраці з метою зростання інтенсивності туристичних потоків.

Отже, кількісна оцінка виявлених конкурентних переваг України в торгівлі туристичними послугами з країнами ЄС є обґрунтованою та доцільною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Приймаючи до уваги «комплексний соціально-екологічний та економічний характер туристичної діяльності», відзначений Д. Ромао, Д. Геррейру, П. Родрігесом [7, с. 74], мультиплікативний вплив туризму на розвиток суміжних ринків, виділений С. Внучко та Т. Тимошенко [3, с. 5], його кумулятивний характер, бо «зазначена сфера пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей» [14], а також його «великий ступінь схильності до інноваційних процесів», підкреслений М. Босовською, Н. Вед-

мідь та А. Охріменко [9, с. 160], наукова спільнота робить висновок, що здобуття конкурентних переваг у сфері Т&Т здійснює позитивний вплив як на розвиток окремо взятого регіону в межах країни [4; 5], так і на рейтинг країни в межах певного інтеграційного об'єднання чи світового ринку в цілому [8; 16]. Важливу роль туристичний сектор відіграє і для інтеграції України у європейський простір, на чому наголошують Г. Заячковська [10], С. Полковниченко, А. Мурай [12], В. Яровий [17] та ін. Сукупність усіх цих аспектів підсилює значимість дослідження шляхів здобуття конкурентних переваг сфери подорожей та туризму в Україні.

Постановка завдання. Предметом дослідження є оцінка порівняльних переваг експорту туристичних послуг України. Об'єктом дослідження є туристичні потоки між Україною та країнами Європейського Союзу. Мета статті полягає у проведенні порівняльного аналізу виявлених переваг експорту України у розрізі країн ЄС. Завдання дослідження полягали в розрахунку індексу Баласса для країн ЄС на протязі 10-річного періоду та групуванні на його основі країн Євросоюзу в контексті виявлення пріоритетних напрямів експорту туристичних послуг України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методика оцінювання переваг у зовнішній торгівлі на основі індексу Баласса є досить поширеною практикою як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Зокрема, подібний підхід застосовувався в контексті товарного ринку у працях Т.О. Тохтамиш, Я.М. Мірошниченко [15], Абукарі, Кунфенг [1] та ін.

Методика даного дослідження ґрунтувалася на обрахунку таких показників:

– індекс виявлених конкурентних переваг експорту (XRCA), запропонований Бела Баласса [2, с. 9] та адаптований для цілей даної статті:

$$XRCA = \frac{\sum_i X_{ij}}{\sum_i \sum_j X_{ij}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну (експорт туристичних послуг) із країни j з метою поїздки i – туризм;

$\sum_i X_{ij}$ – в'їзд іноземних громадян в Україну з країни j із будь-якою метою;

$\sum_i \sum_j X_{ij}$ – кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну з будь-якою метою з країн ЄС за винятком країни j ;

– модифікований індекс виявлених переваг, який із позиції статистичного аналізу є більш симетричним для порівняння [1, с. 83–84]:

$$RSCA = \frac{1 - RCA}{1 + RCA}. \quad (2)$$

Результати обрахунку індексу XRCA за формулою (1) наведено у табл. 1.

Дані таблиці свідчать про те, що у споживанні послуг організованого туризму України країнами теперішнього Європейського Союзу довгострокові порівняльні переваги на протязі 2006–2017 рр. демонстрували Австрія, Бельгія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція та Швеція. Для них значення індексу виявлених конкурентних переваг експорту був більший за одиницю на всьому аналізованому часовому проміжку.

Обрахунок модифікованого значення індексу за формулою (2) дав змогу продемонструвати коливання індексу порівняльних переваг за досліджуваний період (рис. 1). На основі рисунку можна зробити висновок, що до 2011 р. шість країн – лідерів ЄС демонстрували майже подібні значення виявлених переваг у споживанні послуг організованого туризму України. Суттєві коливання інтересу до українського експорту туристичних послуг проявилися у 2016–2017 рр.

Середній рівень індексу конкурентних переваг за експортними туристичними потоками України був притаманний для дев'яти країн ЄС (рис. 2).

У даній групі позитивну динаміку індексу конкурентних переваг до 2016 р. зберігали Греція та Данія, у 2017 р. – із дев'яти країн лише Латвія.

У групу з показником RSCA нижче середнього рівня увійшли шість країн (рис. 3).

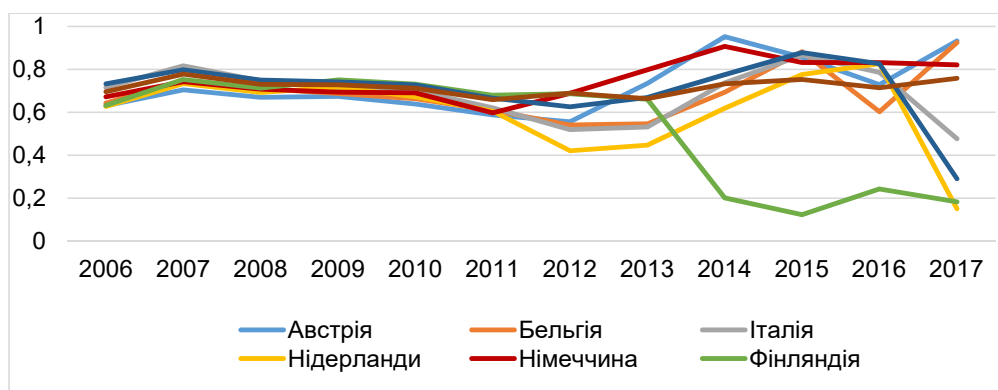

Рис. 1. Країни ЄС із високим рівнем RSCA

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

Індекс виявлених порівняльних переваг по в'їзному потоку в Україну з метою туризму з країн Європейського Союзу

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Австрія	4,42	5,77	5,05	5,14	4,54	3,85	3,51	6,54	40,94	12,95	6,39	28,75
Бельгія	4,6	6,95	5,92	5,4	4,94	4,12	3,35	3,41	5,53	16,04	4,03	25,6
Болгарія	1,37	1,31	1,36	1,11	1,05	0,96	0,78	0,7	1,14	6,4	0,28	2,49
Греція	3,55	5,29	3,96	3,83	0,3	2,74	2,4	2,4	6,2	13,47	8,05	1,2
Данія	4,67	7,61	6,16	7,19	5,88	4,86	3,83	4,4	6,1	6,76	9,15	0,71
Естонія	3,95	5,96	4,49	3,44	2,99	2,46	2,74	3,09	1,02	0,11	9,7	4,8
Ірландія	4,5	6,97	5,07	5,63	4,75	3,51	3,37	3,51	3,95	0,55	1,69	0,87
Іспанія	6,58	10,13	7,29	6,8	6,1	4,86	3,8	2,19	4,5	0,64	2,42	0,66
Італія	6,06	9,91	6,9	5,88	5,71	4,28	3,16	3,27	6,63	13,99	8,36	2,83
Кіпр	6,68	8,9	5,47	5,11	4,06	3,51	5,41	2,67	3,86	0	2,89	0,21
Латвія	2,94	4,42	3,69	3,32	2,54	2,34	2,89	3,5	2,43	0,54	2,29	2,25
Литва	2,18	2,68	3,01	2,32	2,07	1,38	1,61	1,02	0,5	2,54	12,46	1,66
Люксембург	6,59	8,21	8,12	6,3	5,51	4,21	3,42	7	4,77	1,79	0	0
Мальта	4,58	10,45	5,49	6,2	5,15	4,48	2,12	1,56	3,63	0	0,9	0
Нідерланди	4,37	6,53	5,51	6,09	5,1	4,07	2,46	2,62	4,25	7,95	10,55	1,36
Німеччина	5,11	6,78	5,84	5,53	5,47	3,97	5,42	8,93	20,56	10,92	10,86	10,19
Польща	0,29	0,6	0,96	0,84	0,92	0,87	0,77	0,64	0,06	0,07	0,04	0,14
Португалія	6,09	9,14	6,36	5,26	4,15	3	1,27	1,02	0,7	0,4	0,08	0,42
Румунія	0,13	0,03	0,04	0,04	0,05	0,43	0,05	0,03	0,06	0	0,02	0,35
Словаччина	1,04	0,18	0,22	0,12	0,17	0,18	0,06	0,04	0,01	0	0	0,01
Словенія	2,21	3,21	3,32	0,3	2,14	1,9	1,93	1,42	0,07	0,24	0,16	1,36
Угорщина	1,2	0,2	0,18	0,16	0,14	0,11	0,1	0,02	0	0	0	0,02
Фінляндія	4,44	7,1	5,96	7,04	6,43	5,24	5,37	4,9	1,5	1,28	1,64	1,45
Франція	6,49	8,91	7,02	6,74	6,34	5	4,35	5,05	7,91	15,43	10,53	1,82
Хорватія	1,02	1,77	2,36	2,39	3,16	1,79	1,6	4,15	0,47	0	0,28	0,32
Чехія	3,77	4,55	2,63	3,04	2,75	1,97	2,37	1,2	0,35	0	1,54	0,26
Швеція	5,58	8	6,43	6,35	5,95	4,86	5,44	4,95	6,48	7,11	6	7,29

Джерело: розраховано автором за даними [13]

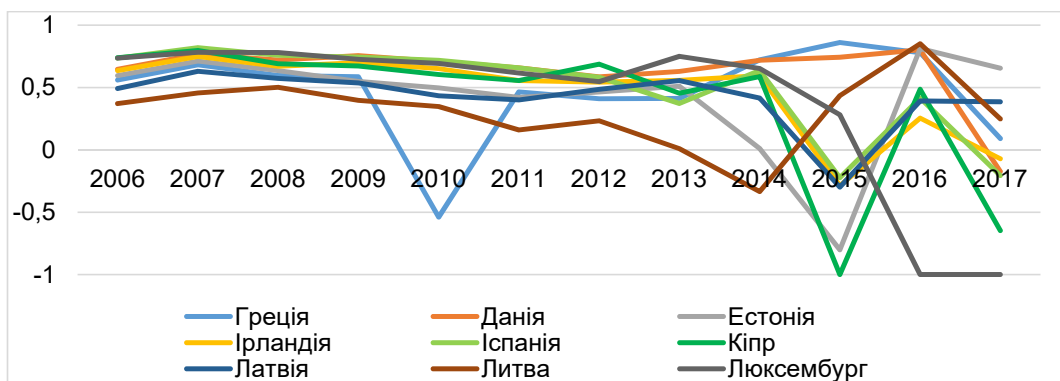

Рис. 2. Країни ЄС із середнім рівнем RSCA

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

У цій групі потенціал зростання індексу в 2016–2017 рр. демонстрували Болгарія, Словенія та Португалія.

До групи з низьким рівнем довгострокових конкурентних переваг у сфері організованого туризму увійшли чотири країни Європейського Союзу (рис. 4).

Негативні значення індексу не заважають виявити потенціал можливого зміцнення конкурент-

них переваг для всіх чотирьох країн. Така динаміка підтверджується і даними 2018–2019 рр. За даними Адміністрації Державної прикордонної служби України, у 2018 р. «прикордонні країни традиційно є лідерами за кількістю відвідування України», серед яких із країн ЄС – Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина. «Відвідування України громадянами прикордонних країн зменшилося,

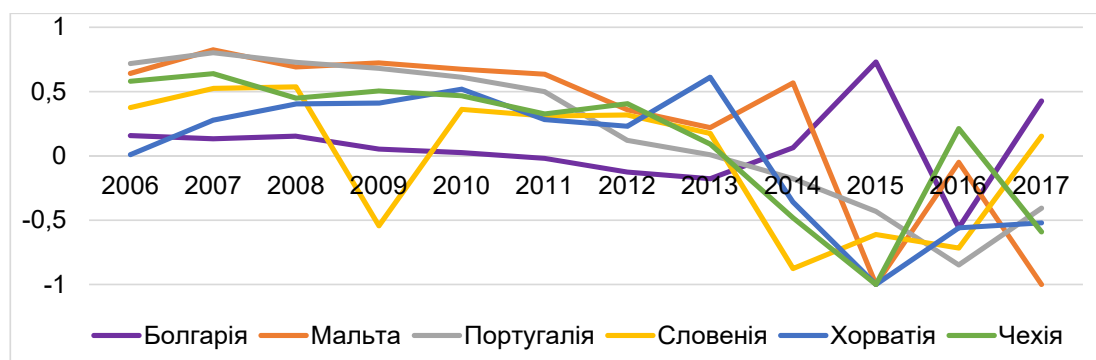

Рис. 3. Країни ЄС із RSCA нижче середнього рівня

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

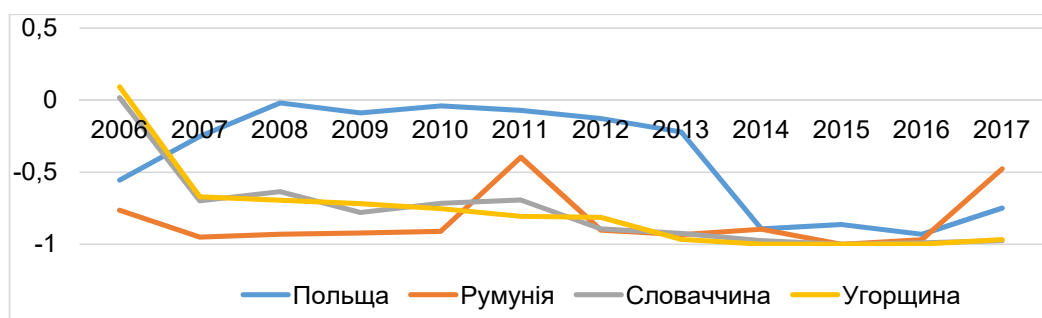

Рис. 4. Країни ЄС із низьким рівнем RSCA

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

тоді як не прикордонних зросло», у тому числі «Литви – на 23,4%, Чехії – на 16,0%, Італії – на 15,4%, Німеччини – на 13,3%, Франції – на 9,2%, Болгарії – на 7,9%» [11]. У 2019 р. серед країн, чії громадяни найчастіше відвідують Україну, були зі складу країн ЄС: Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Німеччина.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз індексу виявлених конкурентних переваг для в'їзних туристичних потоків із країн ЄС до України на протязі 2006–2017 рр. дав змогу класифікувати країни на чотири групи за рівнем RSCA. Така класифікація може мати практичне застосування для розроблення програми відновлення туристичної галузі після пандемії як на регіональному, так і на національному рівні. Це відновлення потребуватиме дуже вагомих зусиль, тому формат співпраці з кожною з виділених груп країн матиме свою специфіку. Так, для країн, що у тривалій перспективі довели свою прихильність до сфери Т&Т України, доцільно розробляти проекти у напрямі політичного та екологічного туризму. Для країн із середнім рівнем RSCA будуть корисними проекти етнотуризму. Для країн із рівнем конкурентних переваг нижче середнього рівня новітніми формами туристичної співпраці можуть бути проекти smart-подорожей та «робота + відпочинок», які дають змогу економити на витратах. Кра-

їнам із низьким рівнем індексу RSCA, які суміжні з Україною, доцільно пропонувати програми подієвого та освітнього туризму й особливу увагу приділяти індивідуальним подорожам, розробленим під конкретного споживача. Такий підхід дасть змогу сконцентрувати зусилля на пріоритетних напрямках здобуття конкурентних переваг у сфері в'їзного туризму України під час торгівлі з країнами Європейського Союзу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Abukari A., Cunfeng T. The Export Competitiveness of Ghana's Cocoa Industry in West Africa. *JOURNAL OF AGRICULTURAL SCIENCE*. 2021. Vol. 13. № 3. DOI: <https://doi.org/10.5539/jas.v13n3p80>
2. Balassa B., Noland M. «Revealed» Comparative Advantage in Japan and the United States. *Journal of International ECONOMIC INTEGRATION*. 1989. Vol. 4(2). P. 8–22. URL: <https://www.e-jei.org/upload/1w100053.pdf> (дата звернення: 12.02.2021).
3. Vnuchko S., Tymoshenko T. COVID-19 та sotsialnyi dialoh v turystychnii haluzi: praktyka YeS ta ukrainski realii [COVID-19 and Social Dialogue in Tourist Industry: EU Practice and Ukrainian Realities]. Kyiv: Natsionalna platforma Forumu hromadianskoho suspilstva Skhidnoho partnerstva. 2020. URL: <http://eu-ua-csp.org.ua/news/240-covid-19-ta-socialnij-dialog-v-turistichnij-galuzi-praktika-yes-ta-ukrayinskij-realiyi/> (дата звернення: 12.02.2021).

4. Cracolici M.F., Nijkamp P., Rietveld P. Assessment of tourism competitiveness by analysing destination efficiency. *Tourism Economics*. 2008. № 14(2). P. 325–542. DOI: <https://doi.org/10.5367/000000008784460427>.

5. Regional Diversification of Rural Territories with Limited Spatial Location of Green Tourism Objects / Yu. Kyrylov et al. *Journal of Environmental Accounting and Management*. 2020. Vol. 8(4). P. 351–363 DOI: <https://doi.org/10.5890/JEAM.2020.012.004>.

6. Formation of National Tourism System of Ukraine / A. Mazaraki et al. *Problems and Perspectives in Management*. 2018. № 16(1). P. 68–84. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(1\).2018.07](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(1).2018.07).

7. Romão J., Guerreiro J., Rodrigues P.M.M. Territory and Sustainable Tourism Development: a Space-Time Analysis on European Regions. *REGION*. 2017. № 4(3). P. 1–17. DOI: <http://doi.org/10.18335/region.v4i3.142>.

8. Wang X., Liu D. The Coupling Coordination Relationship between Tourism Competitiveness and Economic Growth of Developing Countries. *Sustainability*. 2020. № 12 (6). P. 2350. URL: <https://doi.org/10.3390/su12062350>.

9. Босовська М.В., Ведмідь Н.І., Охріменко А.Г. Конкуренстоспроможність національної туристичної системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 33. С. 154–161. DOI: [10.32999/ksu2307-8030/2019-33-30](https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-33-30).

10. Заячківська Г. Моніторинг євроінтеграції України у сфері туризму. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 2(61). С. 241–255. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2017.02.229>.

11. Інформація щодо відвідування України іноземцями та виїзду громадян України за кордон (2015–2018 роки). URL: www.me.gov.ua (дата звернення: 22.02.2021).

12. Полковниченко С.О., Мурай А.О. Оцінка конкурентоспроможності України на європейському ринку туристичних послуг. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.112](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.112). URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/114.pdf (дата звернення: 20.02.2021).

13. Статистичні дані Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 12.02.2021).

14. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p> (дата звернення: 12.02.2021).

15. Тохтамиш Т.О., Мірошніченко Я.М. Торговецьке економічне співробітництво України з країнами ЄС. *Молодий вчений*. 2018. № 4(56). С. 839–843.

16. Шикіна О.В. Індекс туристичної конкурентоспроможності як показник туристичного потенціалу України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 2. Т. 2. С. 275–279.

17. Яровий В.Ф. Євроінтеграція та вітчизняний туризм: основні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. Ч. 4. С. 21–23.

Journal of Agricultural Science, vol. 13, no. 3. DOI: <https://doi.org/10.5539/jas.v13n3p80>.

2. Balassa B., Noland M. (1989) «Revealed» Comparative Advantage in Japan and the United States. *Journal of International Economic Integration*, no. 4(2), pp. 8–22. Available at: <http://www.jstor.org/stable/23000034> (accessed 12 February 2021).

3. Vnuchko S., Tymoshenko T. (2020) COVID-19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика Yes та українські реалії [COVID-19 and Social Dialogue in Tourist Industry: EU Practice and Ukrainian Realities]. Kyiv: Natsionalna platforma Forumu hromadianskoho suspilstva Skhidnoho partnerstva. Available at: <http://eu-ua-csp.org.ua/news/240-covid-19-ta-socialnij-dialog> (accessed 12 February 2021).

4. Cracolici M.F., Nijkamp P., Rietveld P. (2008) Assessment of tourism competitiveness by analysing destination efficiency. *Tourism Economics*, no. 14(2), pp. 325–542. DOI: <https://doi.org/10.5367/00000000-08784460427>.

5. Kyrylov Yu., Hranovska V., Kolokolchikova I., Sakun A., Nikitenko K., Katsemir Y. (2020) Regional Diversification of Rural Territories with Limited Spatial Location of Green Tourism Objects. *Journal of Environmental Accounting and Management*, no. 8(4), pp. 351–363. DOI: <https://doi.org/10.5890/JEAM.2020.012.004>.

6. Mazaraki A., Boiko M., Bosovska M., Vedmid N., Okhrimenko A. (2018) Formation of National Tourism System of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, no. 16(1), pp. 68–84. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(1\).2018.07](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(1).2018.07).

7. Romão J., Guerreiro J., Rodrigues P.M.M. (2017) Territory and Sustainable Tourism Development: a Space-Time Analysis on European Regions. *REGION*, no. 4(3), pp. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.18335/region.v4i3.142>.

8. Wang X., Liu D. (2020) The Coupling Coordination Relationship between Tourism Competitiveness and Economic Growth of Developing Countries. *Sustainability*, no. 12(6), p. 2350. DOI: <https://doi.org/10.3390/su122350>.

9. Bosovska M.V., Vedmid N.I., Okhrimenko A.H. (2019) Konkurentospromozhnist natsionalnoi turystychnoi systemy Ukrainy [Competitiveness of the national tourist system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk derzhavnoho Khersonskoho universytetu*, no. 33, pp. 154–161 DOI: [10.32999/ksu2307-8030/2019-33-30](https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-33-30).

10. Zaiachkovska H. (2017). Monitorynh yevro-intehratsii Ukrainy u sferi turyzmu [Monitoring of Euro-integration of Ukraine in the tourism sphere]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 16(2), pp. 241–255. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2017.02.229>.

11. Informatsiia shchodo vidviduvannia Ukrainy inozemtsiamy ta vyizdu hromadian Ukrainy za kordon (2015–2018 roky) [Information on visiting Ukraine by foreigners and departure of Ukrainian citizens abroad (2015–2018)]. Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Available at: <https://www.me.gov.ua>.

12. Polkovnychenko S.O., Murai A.O. (2018) Otsinka konkurentospromozhnosti Ukrainy na yevropeiskomu rynku turystychnykh posluh. [Assessment of Ukraine's competitiveness in the European market of tourism services]. *Efektivna ekonomika*, no. 12. DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.112](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.112)

13. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [Statistical data of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Abukari A., Cunfeng T. (2021) The Export Competitiveness of Ghana's Cocoa Industry in West Africa.

14. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017) Stratehiia rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026]. 16.03.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-r>.

15. Tokhtamysh T.O., Miroshnychenko Ya.M. (2018) Torhovelne ekonomichne spivrobotnytstvo Ukrainy z krainamy YeS [Ukraine-EU trade and economic cooperation]. *Molodyi vchenyi*, no. 4 (56), pp. 839–843.

16. Shykina O.V. (2017) Indeks turystychnoi konkurentospromozhnosti yak pokaznyk turystychnoho potentsialu Ukrainy [Tourism competitiveness index as tourism potential indicator of Ukraine] *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 2(2), pp. 275–279.

17. Iarovyi V.F. (2016) Yevrointehratsiia ta vitchyznianyi turyzm: osnovni aspekty [European integration and domestic tourism: basic aspects]. *Naukovyi visnyk Kher-sonskoho derzhavnoho universytetu*, no. 17(4), pp. 21–23.